

MOŽNOSTI UKLADANIA VÝCHOVNÝCH OPATRENÍ A SANKCIÍ MALOLETÝM A MLADISTVÝM AKO SÚČASŤ KONTROLY KRIMINALITY MLÁDEŽE

Doc. PhDr. Magdaléna ONDICOVÁ, PhD.

Úvod

Mladí ľudia v dnešnej Európe vyrastajú v spoločnosti, pre ktorú je charakteristické stále sa zvyšujúce tempo sociálnych zmien a mládež spolu s celou spoločnosťou prechádza neustálymi spoločenskými zmenami. Neprispôsobenie sa neustálym spoločenským zmenám môže vyústiť u časti mladých ľudí do porušovania spoločnosťou akceptovaných noriem, či do správania sa, ktoré môže byť v rozpore so zákonom.

Pre takéto prípady si každá ľudská spoločnosť v historickom vývoji vytvára určité mechanizmy reakcie na protispoločenskú činnosť páchanú jej jednotlivými členmi, mládež nevynímajúc. V rámci riešenia kriminality mládeže je potom potrebné stanoviť hranice trestnoprávnej zodpovednosti, kedy vymedzenie vekovej kategórie mládeže je kľúčovým problémom. Súčasná právna úprava v Slovenskej republike (SR) zahŕňa pod pojmom kriminalita mládeže predovšetkým skutky, ktorých sa dopúšťa *kategória mladistvých* (t. j. osôb vo veku od 14¹ – 18 rokov) a *maloletých* (t. j. osôb vo veku do 14 rokov). Delikventná mládež je predmetom pozornosti celého radu odborníkov rôznych odborov.²

Na základe vyššie uvedeného, pre potreby tejto vedeckej štúdie pod pojmom mladistvý páchatel' chápeme osobu vo veku od 14 do 18 rokov³. Vek mladistvého je vekom hľadania seba samého, svojej osobnej identity.⁴ V pomerne krátkom časovom období dochádza k fyziologickým, psychologickým a sociálnym zmenám dieťaťa. Dieťa sa mení na dospelého, zodpovedného a samostatného jedinca. Pripravuje sa na plnohodnotný život v spoločnosti, život dospelého s určitou profesijnou, partnerskou, rodičovskou, či inou rolou. V súvislosti s dynamikou vývojových zmien v tomto období, pre ktoré je charakteristický nesúlad dozrievania fyzických a psychických procesov jedinca, vo vzťahu k prostrediu v ktorom dieťa vyrastalo, je potrebné mať v pamäti riziká sociálno-deviantného vývoja osobnosti, ktoré sa práve v tomto vývojovom období môžu u dieťaťa prejavovať.⁵ Medzi rizikové činitele, ktoré determinujú asociálne správanie mládeže patria emocionálne faktory. Časť mladých ľudí sa môže práve pod vplyvom dospievania, ktoré označujeme aj ako kriminogénny faktor kriminality mládeže, dopúšťať páchania protispoločenských skutkov, ktoré môže vyústiť aj do páchania trestnej činnosti.

¹ Do roku 2006 bola dolná hranica trestnej zodpovednosti v Slovenskej republike vymedzená 15 rokom veku. Od 1.1.2006 zákonom 300/2005 Z. z. trestným zákonom (§ 22 ods. 1) bola upravená hranica trestnej zodpovednosti na 14 rokov fyzického veku páchatela, výnimku predstavoval len trestný čin sexuálne zneužívanie § 202 zákona 300/2005 Z. z. trestného zákona v znení neskorších úprav, kedy hranica trestnej zodpovednosti zostala na 15 rokoch veku páchatela.

² FIRSTOVÁ Jana, Kriminalita mládeže, s. 114.

³ § 94 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Dostupné na [cit online 05.12.2015] <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>

⁴ FLIMEL, K. a KIŠKOVÁ, L. 2002. Uplatňovanie metód, foriem a prostriedkov zaobchádzania s odsúdenými mladistvými mužmi v ÚVTOS pre mladistvých Sučany. podľa KOZONĽ, A. Špecifická zaobchádzania s odsúdenými vo väzení. s. 90.

⁵ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie: dĕtství, dospĕlost, stáří. s. 232.

V príspevku sprístupňujeme čiastkové informácie, ktoré boli získané v rámci spracovania teoretických východísk k výskumu zameranému na zisťovanie rizík sociálnej reintegrácie osôb prepustených z ústavu na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých a osôb prepustených z diagnostických a reedukačných centier, ktorý bol realizovaný v rokoch 2013 až 2015 Katedrou kriminológie PA ČR ako súčasť riešenia čiastkovej úlohy vedecko-výskumnej úlohy „Systémová analýza rizík sociálnej reintegrácie propustených z výkonu trestu odňatia slobody – príspevek k prevencii recidivy (potažmo k bezpečnosti regiónu)⁶, v spolupráci s našou katedrou.

Ďalej sa venujeme možnostiam terciárnej prevencie kriminality mládeže, t. j. práci s maloletými a mladistvými osobami, správanie ktorých, prípadne aj ich rodičov alebo osôb poverených výchovou, sa dostalo do rozporu so zákonom, prípadne sa dopustili páchania protizákonnej činnosti a boli im uložené výchovné opatrenia v intenciách Zákona o rodine, Zákona o sociálno-právnej ochrane a prevencii detí, prípadne až sankcie v intenciách Trestného zákona, t. j. osobám ktoré boli aj respondentmi nášho výskumu.

V záverečnej časti budeme prezentovať informácie, získané z výskumu, pričom sa podrobnejšie zameriame na poukázanie na problém uložených často „najprísnejších sankcií“, bez využitia možnosti uložiť výchovné opatrenia.

Teoreticko-metodologické východiská výskumu

Výskum zameraný na zistenie rizík sociálnej reintegrácie osôb prepustených zo zariadení na výkon trestu odňatia slobody bol realizovaný za slovenskú časť riešiteľského tímu v zariadeniach akými sú diagnostické centrá (DC) pre mládež a reedukačné centrá (ReC) pre deti a mládež a v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých (ÚVToS). Zmyslom umiestnenia dieťaťa do inštitucionálnej starostlivosti nie je len jeho „detencia“ a prerušenie sociálno-patologického vývoja, ale predovšetkým zmyslom je intenzívna individuálna starostlivosť a individuálny prístup nielen ku klientovi, ale aj k rodine, z ktorej bol vyňatý s cieľom resocializačného prístupu a najrýchlejšieho opätovného návratu do rodiny.⁷

Jednou z metód, prostredníctvom ktorých sme získavali informácie od respondentov, bol dotazník⁸. Spolu boli spracované kolegami z PA ČR v Prahe dva druhy dotazníkov a ich slovenská mutácia bola distribuovaná ako „Reintegrácia – dotazník – DC a RC“ a „Reintegrácia – dotazník – VTOS“. Oba dotazníky zhodne pozostávali zo 16 otázok, z ktorých prvé dve boli zamerané na sociálno-demografickú klasifikáciu a zostávajúcich 14 otázok bolo zameraných na samotné zistenie rizík sociálnej reintegrácie.

Výskumnú vzorku za Slovensko predstavovalo spolu 162 respondentov, z toho 45 respondentiek – ženského pohlavia a 117 respondentov – mužského

---

⁶ Číslo DVÚ 3/4 „Systémová analýza rizík sociálnej reintegrácie propustených z výkonu trestu odňatia slobody – príspevek k prevencii recidivy (potažmo k bezpečnosti regiónu)“.

⁷ FIRSTOVÁ, Jana. Možnosti a meze zacházení s delikventními dětmi v České republice. In: JURISOVÁ, Michaela, MAMOJKOVÁ, Eva, ONDICOVÁ, Magdaléna. Zborník z medzinárodného odborného seminára konaného 11. a 12. apríla v Bratislave: Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave., 2011, s. 25 – 35. ISBN 978-80-8054-524-6.

⁸ Dotazníky boli zamerané na získanie informácií od osôb, ktoré boli umiestnené v školských výchovno-preventívnych zariadeniach a reedukačných centrách (pre mládež) a odsúdených mladistvých, odpykávajúcich si trest odňatia slobody v ÚVToS pre mladistvých v Sučanoch. Účasť respondentov na realizovanom prieskume bola dobrovoľná. Výberový súbor respondentov z DC a ÚVToS predstavovali všetci mladiství, ktorí v čase realizácie výskumu (v období máj až august 2014) boli umiestnení v zmienených zariadeniach. Výberový súbor respondentov z RC bol získaný na základe dostupnosti. nie na základe reprezentatívnosti.

pohlavia. Konkrétne sa výskumu zúčastnilo spolu 21 respondentiek z Reedukačného centra Zlaté Moravce a 24 respondentiek z Diagnostického centra Lietavská Lúčka. Ďalej sa prieskumu zúčastnilo spolu 24 chlapcov z Diagnostického centra v Záhorskej Bystrici, 32 chlapcov z Reedukačného centra v Hlohovci a 61 mladistvých chlapcov odpykávajúcich si trest odňatia slobody v ÚVTOS pre mladistvých v Sučanoch.

Vývoj celkovej objasnenej kriminality a kriminality mládeže za obdobie rokov 1993 – 2015

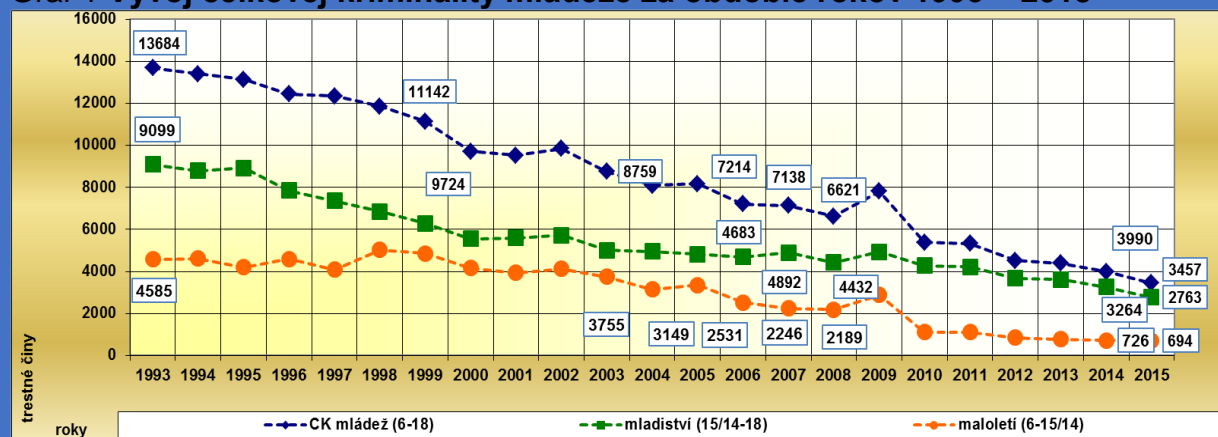
Vývoj kriminality mládeže, t. j. osôb vo veku od 6 do 18 rokov za sledované obdobie rokov 1993 až 2015 bol odlišný ako vývoj celkovej evidovanej trestnej činnosti v SR. Počas prvých štyroch rokov sledovaného obdobia podiel páchatel'ov z radov mládeže na páchaní celkovej objasnenej trestnej činnosti v SR stúpil z takmer 26 % na takmer 29 % v roku 1997 a po roku 1997 každoročne klesal až na 8,2 % v roku 2015.

Nakoľko problematika kriminality mládeže je obsiahla, v nasledujúcej časti upriamime pozornosť len porovnanie vývoja kriminality mládeže.

Na základe informácií spracovaných z výstupov EŠSK je zjavné, že počas sledovaného obdobia rokov 1993 až 2015 počet trestných činov klesol o viac ako 10 000 a môžeme hovoriť celkovo takmer o viac ako 75 % (o viac ako 3/4) klesaní kriminality mládeže.

Pri podrobnejšom skúmaní kriminality mládeže sme zistili, že index kriminality mládeže počas sledovaného obdobia klesal zo 73,4 na súčasných 38 trestných činov pripadajúcich na 10 000 obyvateľov SR vo veku od 0 do 18 rokov, čo predstavovalo pokles o 52 %.

Graf 1 Vývoj celkovej kriminality mládeže za obdobie rokov 1993 – 2015

Zdroj: Vlastné výpočty z EŠSK ÚCEP Banská Bystrica

Zohľadnením vekových kategórií páchatel'ov, maloletí páchatelia sa podieľali každoročne na celkovej počte trestných činov, evidovaných ako kriminalita mládeže viac ako 18 %. Ich podiel činov inak trestných na celkovej kriminalite mládeže sa pohyboval v rozmedzí od spomínaných takmer 18 % v roku 2013 až do 43,6 % v roku 1999, no po uvedenom roku až do konca sledovaného obdobia klesal až na 18 % v roku 2014. V roku 2015 opäť mierne stúpil a dosiahol takmer 20,1 %.

Terciárna sociálna prevencia kriminality mládeže v SR

Diferenciácia a následné sledovanie kriminality jednotlivých vekových kategórií „páchatel'ov“ z radov mladých ľudí dáva dostatočnú šancu na tvorbu preventívnych

programov, šitých takpovediac „na mieru“ danej vekovej kategórií s prihliadnutím na vek, duševné a rozumové schopnosti, pohlavie ale aj druh trestnej činnosti, a tak cielene zamerať prevenciu do radov ako maloletých tak aj mladistvých osôb. V ďalšej časti zúžime našu pozornosť na poukázanie na niektoré aktivity realizované v rámci sociálnej terciárnej prevencie kriminality, ktorá sa v najväčšej miere dotýka problematiky kriminality mládeže, t. j. na možné mechanizmy reakcie spoločnosti na protispoločenskú činnosť páchanú mládežou v SR.

Ako už bolo skôr uvedené, svoju pozornosť upriamime predovšetkým na terciárnu prevenciu kriminality mládeže. V terciárnej sfére je objektom pôsobenia sociálnej prevencie kriminality nefunkčné sociálne prostredie a kriminálne narušený jedinec alebo skupina osôb, vrátane recidivistov. Z hľadiska našej problematiky je objektom tejto sféry sociálnej prevencie maloletá alebo mladistvá osoba, ktorá sa dopustila trestnej činnosti, resp. činu inak trestného, prípadne iného sociálno-patologického správania. Cieľom pôsobenia je vytváranie a posilňovanie pozitívnych sociálnych väzieb, ako aj vytváranie sociálneho prostredia, ktoré umožňuje uspokojovanie potrieb jedinca spoločensky akceptovaným spôsobom a následne zabráneniu kriminálnej recidíve.⁹

Konkrétne aktivity sa zameriavajú na výcvik (korekciu) správania, riešenie konfliktov, na prestavbu hodnôt a postojov páchatel'ov trestnej činnosti. Pri realizácii terciárnej sociálnej prevencie kriminality mládeže sa uplatňuje najmä činnosť orgánov sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately a penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, charitatívnych organizácií a pod. Významnú úlohu tu zohráva aj dohľad, mediačná a probačná služba. Terciárna sociálna prevencia kriminality mládeže je predmetom záujmu viacerých rezortov. Predovšetkým rezortu ministerstva vnútra – do kompetencie ktorého spadajú všetky reedukačné domovy, ďalej ministerstva školstva, ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, ministerstva spravodlivosti a čiastočne aj ministerstva zdravotníctva.

Ak chceme v našej spoločnosti efektívne riešiť problematiku protispoločenskej činnosti mládeže nestačí poznať najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce vznik delikventného správania sa mladých ľudí. Je dôležité poznať aj najvýznamnejšie faktory, ktoré môžu ovplyvniť reintegráciu osôb, ktoré si odpykávajú, prípadne už odpykali uložený trest, teda je potrebné poznať aj ďalšie činnosti a aktivity zamerané na predchádzanie kriminality mládeže, čo bolo, okrem iného aj predmetom záujmu nášho v úvode spomenutého výskumu. Teda aj zistenie niektorých vybraných faktorov vplývajúcich na reintegráciu mladých ľudí, ktorí sa dostali do rozporu so zákonom a boli im v rámci prevencie kriminality mládeže uložené výchovné opatrenia v intenciách napr. rodinného práva, sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately a sankcie uložené v intenciách trestného práva s poukázaním na uloženie najprísnejšieho trestu, konkrétne trestu odňatia slobody.

Možnosti reakcie spoločnosti na protizákonnú činnosť mládeže

V Slovenskej republike je systém starostlivosti o delikventnú mládež nastavený, až na menšie výnimky, podobným spôsobom ako v Českej republike. V Slovenskej republike je možné reagovať na menej závažnú protispoločenskú činnosť detí prostriedkami občianskeho práva. V prvom rade je možné uložiť výchovné opatrenia v intenciách Zákona č.305/2005 Z.z. o sociálno-právnej ochrane detí a sociálnej kurately (SPODaSK) a Zákona č. 36/2005 Z.z.. o rodine a to buď orgánom sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo na základe

---

⁹ BUBELÍNI, J. 2002. Prevencia kriminality. s. 47-48.

rozhodnutia súdu¹⁰. Tieto opatrenia môžu byť uložené orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately deťom a rodičom, resp. osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa alebo môžu byť uložené tieto opatrenia uložené súdom.

Výchovné opatrenia uložené orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa Zákona č.305/2005Z.z. o SPODaSK ¹¹ Ak je to potrebné v záujme dieťaťa, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately rozhodne o uložení výchovného opatrenia ustanoveného osobitným predpisom alebo o uložení týchto výchovných opatrení:

- **upozorní** vhodným spôsobom dieťa, jeho rodičov alebo osobu, ktorá sa osobne stará o dieťa, ak svojím správaním môžu ohroziť alebo narušiť priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin dieťaťa,
- **uloží dieťaťu povinnosť podrobiť sa odbornej diagnostike v špecializovanej ambulantnej starostlivosti**, ak je to potrebné na uplatnenie primeraného opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre deti a diagnostiku nemožno zabezpečiť iným spôsobom,
- **uloží dieťaťu povinnosť zúčastniť sa na liečbe v špecializovanej ambulantnej starostlivosti**,
- **uloží dieťaťu povinnosť zúčastniť sa na výchovnom programe alebo na sociálnom programe.**

V sledovanom období rokov 2008 až 2015 bolo orgánom SPODaSK uložených každoročne viac ako 220 výchovných opatrení podľa Zákona č.305/2005Z.z. o SPODaSK, ich počet ale neprekročil 400 opatrení. Najčastejšie boli ukladané opatrenia upozornenie, ktorých každoročne bolo uložených viac ako 150, no ich počet neprekročil 299 a povinnosť podrobiť sa odbornej diagnostike v špecializovanej ambulantnej starostlivosti, ktorých sa každoročne bolo uložených od 100 (v roku 2011) do 207, uložených v roku 2010. Najmenej často bolo ukladané opatrenie povinnosť zúčastniť sa na liečbe v špecializovanej ambulantnej starostlivosti.

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa vykonávajú, ak tento zákon neustanovuje inak, v prirodzenom rodinnom prostredí, v náhradnom rodinnom prostredí, v otvorenom prostredí, alebo v prostredí utvorenom a usporiadanom na výkon opatrení podľa tohto zákona.

---

¹⁰ Poznámka: „Do 31. 3. 2005 boli jednotlivé druhy výchovných opatrení a právomoc príslušných orgánov na ich ukládanie v Slovenskej republike upravené jednotne v Zákone o rodine, nová úprava túto problematiku rieši tak v rámci rodinnoprávnej úpravy – v Zákone o rodine, ako aj v rámci sociálnoprávnej úpravy – v zákone č. 305/2005 Z. z. Čo spôsobilo, že v období od účinnosti nového Zákona o rodine, t. j. od 1. 4. 2005 až do 31. 8. 2005, bolo ukládanie výchovných opatrení upravených v Zákone o rodine výlučne v právomoci súdov. Od 1. 9. 2005, t. j. od účinnosti zákona č. 305/2005 Z. z., bez priamej či nepriamej novelizácie Zákona o rodine došlo týmto zákonom k „faktickej“ zmene platnej rodinnoprávnej úpravy nielen v oblasti právomoci orgánov príslušných na ukládanie výchovných opatrení, ale aj v oblasti jednotlivých druhov (typov) výchovných opatrení, ktoré je príslušný ukladať iný orgán ako súd. V zmysle tohto zákona č. 305/2005 Z. z. SPODaSK môže už od 1. 9. 2005 ukladať výchovné opatrenia upravené v Zákone o rodine aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (okrem prípadov, keď dochádza k odňatiu detí z doterajšieho výchovného prostredia), a navyše, v právomoci tohto orgánu je ukládanie aj ďalších výchovných opatrení, ktoré ani nie sú upravené v Zákone o rodine a ktorých ukládanie nie je už v právomoci súdov.“

Dostupné na [cit. online 02.01.2016] <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Vychovne-opatrenia-v-novej-pravnej-uprave.htm>

¹¹ Podrobnejšie § 12 zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Podľa zmieneného Zákona č. 305/2005 Z.z. o SPODaSK sa opatrenia vykonávajú v zariadeniach, ktorými sú: detský domov, detský domov pre maloletých bez sprievodu, krízové stredisko, resocializačné stredisko pre drogovu závislých (ďalej len resocializačné stredisko) a v iných zariadeniach zriadených na vykonávanie opatrení podľa tohto zákona.¹²

Výchovné opatrenia uložené orgánom SPODaSK podľa Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine¹³. Nevhodné správanie sa detí, ako aj porušovanie povinností rodičov, vyplývajúce z ich rodičovských práv a povinností, alebo zneužívanie ich práv môže každý oznámiť orgánu sociálnoprávnej ochrany detí, obci alebo súdu. Rovnako môže každý oznámiť tomuto orgánu, obci alebo súdu skutočnosť, že rodičia nemôžu plniť povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností. Ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa, môže orgán sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately rozhodnúť o uložení týchto výchovných opatrení:

- vhodným spôsobom **napomenie** maloleté dieťa, jeho rodičov a iné fyzické osoby, ktoré svojím správaním ohrozujú alebo narušujú jeho riadnu výchovu,
- určí nad výchovou maloletého dieťaťa **dohľad**; dohľad vykonáva najmä za súčinnosti orgánu sociálnoprávnej ochrany detí, obce, školy, neštátnych subjektov a zariadenia, v ktorom je maloleté dieťa umiestnené,
- uloží maloletému dieťaťu **obmedzenie** v rozsahu potrebnom na predchádzanie a zabraňovanie škodlivým vplyvom, ktoré môžu ohroziť alebo narušiť jeho priaznivý vývoj; dodržiavanie uloženého obmedzenia sleduje najmä za súčinnosti obce,
- uloží maloletému dieťaťu a jeho rodičom **povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu** alebo odbornému poradenstvu v špecializovaných zariadeniach.¹⁴

V sledovanom období rokov 2008 až 2014 bolo spolu orgánom SPODaSK uložených viac ako 310 výchovných opatrení v intenciách Zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine v znení neskorších úprav. Najviac, spolu takmer 480 výchovných opatrení bolo uložených v roku 2013. Najčastejšie boli ukladané opatrenia akými sú dohľad a napomenutie.

Výchovné opatrenia nariadené súdom podľa Zákona č.305/2005Z.z. o SPODaSK a Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine. Ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa, môže, podobne ako orgán sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately aj súd¹⁵ rozhodnúť o uložení nasledujúcich výchovných opatrení: **napomenutie; dohľad; obmedzenie; povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo odbornému poradenstvu v špecializovaných zariadeniach;**

¹². Dostupné na [cit. online 10.02.2017] http://www.upsvar.sk/statistiky/rocne-vykazy-mpsvr-sr/rocne-vykazy-v12-mpsvr-sr-o-vykonavani-opatreni-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately-2008-2009-2010-2011.html?page_id=77297

¹³ Podrobnejšie § 37 Zákona č. 36/2005 Z. z. zákon o rodine v znení neskorších predpisov.

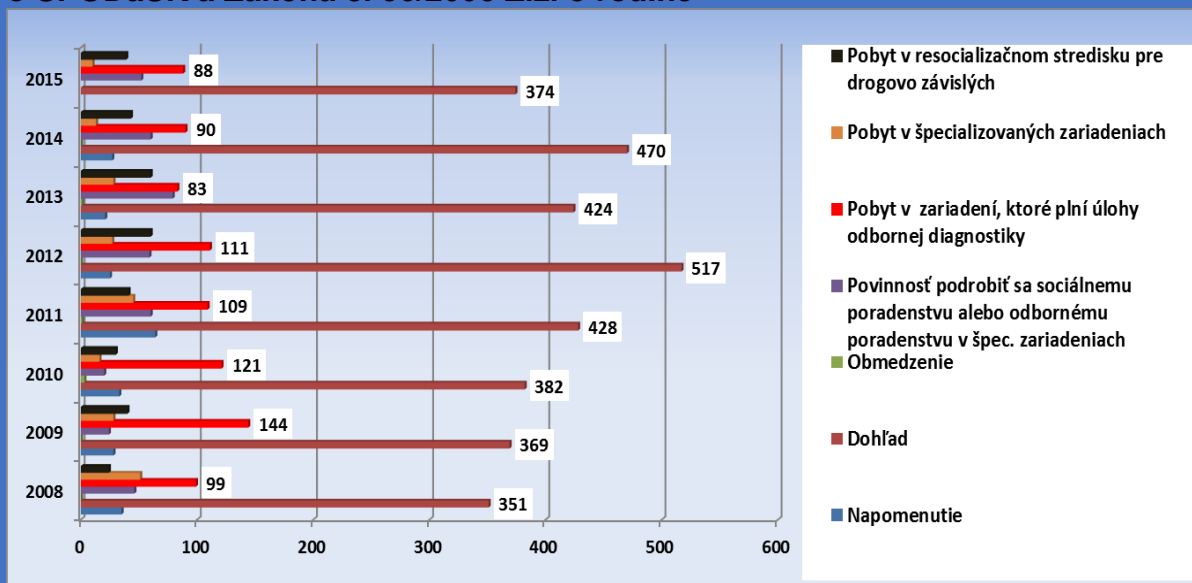
¹⁴ § 120 Zákona č. 245/2008 Z. z. školský zákon úplné znenie (zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁵. Poznámka: Do 31. 3. 2005 boli jednotlivé druhy výchovných opatrení a právomoc príslušných orgánov a ich ukládanie bolo v Slovenskej republike upravené jednotne v Zákone o rodine. Nová úprava túto problematiku rieši tak v rámci rodinnoprávnej úpravy – v Zákone o rodine, ako aj v rámci sociálnoprávnej úpravy – v zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálno-právnej ochrane a sociálnej kuratele, čo spôsobilo, že v období od účinnosti nového Zákona o rodine, t. j. od 1. 4. 2005 až do 31. 8. 2005, bolo ukládanie výchovných opatrení upravených v Zákone o rodine výlučne v právomoci súdov. Od 1. 9. 2005, t. j. od účinnosti zákona č. 305/2005 Z. z., bez priamej či nepriamej novelizácie Zákona o rodine došlo týmto zákonom k „faktickej“ zmene platnej rodinnoprávnej úpravy nielen v oblasti právomoci orgánov príslušných na ukládanie výchovných opatrení, ale aj v oblasti jednotlivých druhov (typov) výchovných opatrení, ktoré je príslušný ukladať iný orgán ako súd.

pobyt v zariadení, ktoré plní úlohy odbornej diagnostiky a pobyt v špecializovaných zariadeniach.

Spolu bolo súdom každoročne uložených viac ako 600 (v roku 2010) výchovných opatrení, no ich počet neprekročil 800 opatrení (v roku 2012). Najčastejšie boli súdom ukladané opatrenia dohľad, ktorých bolo počas obdobia rokov 2008 až 2015 každoročne uložených viac ako 350 opatrení a ich počet dosiahol maximum v roku 2012, kedy bolo spolu súdom uložených takmer 520 uvedených výchovných opatrení. Druhým najčastejšie ukladaným výchovným opatrením bol pobyt v zariadení, ktoré plní úlohy odbornej diagnostiky a ktorých sa počet každoročne pohyboval v rozmedzí od 88 uložených súdom v roku 2015 do 144, ktoré súd uložil v roku 2009. Najmenej často boli ukladané výchovné opatrenia obmedzenie. Podrobnejšie graf č. 2.

Graf 2 Výchovné opatrenia uložené súdom podľa Zákona č.305/2005Z.z. o SPODaSK a Zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe ročných výkazov o vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Možnosti ukladania sankcii maloletým a mladistvým v intenciách rodinného práva. V intenciách rodinného práva je možné proti tomu kto nedodržiava záväzky uložiť napríklad: *ústavnú starostlivosť*¹⁶, ktorú môže súd nariadiť len vtedy, ak výchova maloletého dieťaťa je vážne ohrozená alebo vážne narušená a iné výchovné opatrenia nevedli k náprave alebo ak rodičia nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa z iných vážnych dôvodov a maloleté dieťa nemožno zveriť do *náhradnej osobnej starostlivosti* alebo do *pestúnskej starostlivosti*. Náhradná osobná starostlivosť alebo pestúnska starostlivosť má prednosť pred ústavnou starostlivosťou. Súd je povinný pred nariadením ústavnej starostlivosti vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti.¹⁷

¹⁶ Podrobnejšie § 54 Zákon č. 36/2005 Z. z. zákon o rodine v znení neskorších predpisov.

¹⁷ Podrobnejšie § 55 Zákon č. 36/2005 Z. z. zákon o rodine v znení neskorších predpisov

Možnosti ukladania výchovných opatrení a sankcií v intenciách trestného zákona¹⁸

Ak súd odsudzuje mladistvého, môže mu uložiť **ochrannú výchovu**¹⁹, ak o výchovu mladistvého nie je náležite postarané a tento nedostatok nemožno odstrániť v rodine, v ktorej žije, doterajšia výchova mladistvého bola zanedbaná, alebo prostredie, v ktorom mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho riadnej výchovy. Ochranná výchova sa vykonáva v osobitných výchovných zariadeniach alebo sa môže vykonať aj v profesionálnej náhradnej rodine („ochranná rodinná výchova“); ak to však vyžaduje zdravotný stav mladistvého, vykonáva sa prednostne v zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti²⁰. Ak nemožno ochrannú výchovu vykonať ihneď, nariadi súd na dobu do jej začiatku **dohľad** probačného a mediačného úradníka. Ochranná ústavná výchova môže byť kedykoľvek zmenená²¹ na ochrannú rodinnú výchovu a naopak. Ak je to potrebné vzhľadom na účel ochrannej výchovy, môže byť zmenená aj fyzická osoba, ktorej bol mladistvý zverený do ochrannej rodinnej výchovy.

Ak spáchala osoba, ktorá dovŕšila dvanásť rok svojho veku a je mladšia ako štrnásť rokov, niektorý čin, za ktorý tento zákon dovoľuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie, súd jej **uloží v občianskoprávnom konaní ochrannú výchovu** aj na návrh prokurátora; súd tak môže urobiť aj vtedy, keď je to potrebné na zabezpečenie riadnej výchovy osoby mladšej ako štrnásť rokov, ktorá spáchala čin, ktorý by inak bol trestným činom alebo osoby mladšej ako pätnásť rokov, ktorá spáchala trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ.

Pri podmienenečnom upustení od potrestania alebo v prípravnom konaní môžu byť na dosiahnutie účelu zákona uložené mladistvému výchovné opatrenia, ktorými sú: **výchovné povinnosti a obmedzenia a napomenutie s výstrahou**.²²

Výchovné povinnosti²³ a obmedzenia môžu spočívať v tom, najmä aby sa podrobil probačnému dohľadu vykonávanému probačným a mediačným úradníkom, aby býval s rodičom alebo s iným dospelým zodpovedným za jeho výchovu, aby sa usiloval o vyrovnanie s poškodeným, nahradil podľa svojich síl škodu spôsobenú trestným činom alebo inak prispel k odstráneniu následku trestného činu, vykonal bezplatne vo voľnom čase spoločensky prospešnú činnosť, podrobil sa liečeniu škodlivej závislosti, alebo sa vo svojom voľnom čase podrobil programu sociálneho výcviku, psychologickému poradenstvu, psychoterapeutickému, vzdelávaciemu, doškološovaciemu, rekvalifikačnému alebo inému vhodnému programu na rozvíjanie jeho sociálnych zručností a osobnosti mladistvého, ktorý nie je probačným programom.

Druhy trestov, ktoré môže súd uložiť mladistvému²⁴ vychádzajú z účelu trestu u mladistvého²⁵. Mladistvému súd môže uložiť len nasledujúce tresty: trest

¹⁸ Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

¹⁹ §§ 102 a 103 Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Pri ukladaní trestu, ochranného opatrenia alebo výchovného opatrenia treba prihliadať na osobnosť mladistvého, jeho vek, rozumovú a mravnú vyspelosť, zdravotný stav, na jeho osobné, rodinné a sociálne pomery, pričom musia byť primerané povahe a závažnosti spáchaného činu a majú viesť k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia tak, aby predchádzali protiprávnym činom.

²⁰ Ochranná výchova potrvá, kým to vyžaduje jej účel, najdlhšie však do dovŕšenia osemnásteho roku veku mladistvého; ak to vyžaduje záujem mladistvého, môže ju súd predĺžiť do dovŕšenia jeho devätnásteho roku

²¹ §§ 104 a 105 Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

²² § 106 Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

²³ § 107 Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

²⁴ § 109 Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

²⁵ § 97 ods. 1) Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

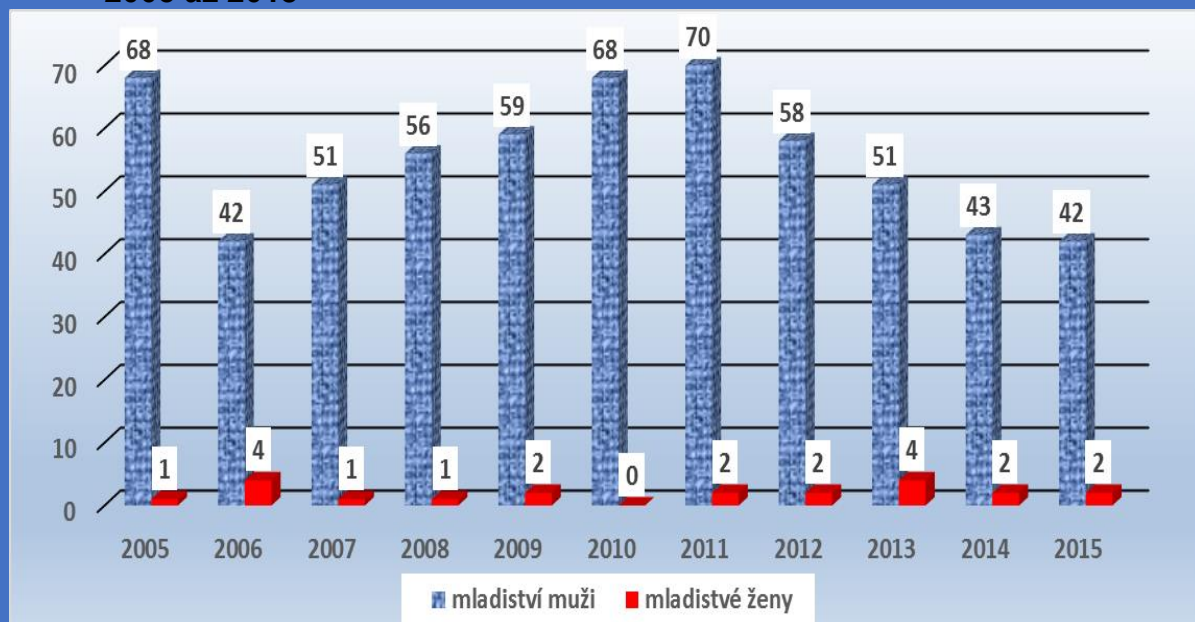
povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia vecí, trest zákazu činnosti, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest vyhostenia a trest odňatia slobody.

Trestné sadzby odňatia slobody²⁶ ustanovené v TZ sa u mladistvých znižujú na polovicu; horná hranica zníženej trestnej sadzby nesmie prevyšovať sedem rokov a dolná hranica zníženej trestnej sadzby dva roky.²⁷

Nepodmienečný trest odňatia slobody môže súd mladistvému uložiť len za podmienky, že by vzhľadom na okolnosti prípadu, osobu mladistvého alebo vzhľadom na predtým uložené opatrenia uloženie iného trestu zjavne nevedlo k dosiahnutiu účelu trestu podľa tohto zákona.

Mladistvému môže byť mimoriadne znížený trest odňatia slobody²⁸ alebo mu môže byť **podmienečne odložený** na skúšobnú dobu alebo mu trest odňatia slobody podmienečne odloží na skúšobnú dobu s probačným dohľadom, zároveň určí skúšobnú dobu na jeden rok až tri roky (ods. 1 § 119 TZ). Súd môže vzhľadom na okolnosti prípadu a osobu mladistvého ponechať podmienečný odklad výkonu trestu alebo podmienečný odklad výkonu trestu s probačným dohľadom v platnosti napriek tomu, že mladistvý dal príčinu na nariadenie výkonu trestu odňatia slobody (ods. 2 § 119 TZ) a určiť nad mladistvým probačný dohľad, ak už nebol uložený, alebo primerane predĺžiť skúšobnú dobu, nie však viac ako o dva roky, pričom nesmie prekročiť hornú hranicu skúšobnej doby v trvaní piatich rokov, či uložiť ďalšie výchovné opatrenie uvedené v § 106 ods. 2, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život.

Graf 3 Vývoj odsúdených mladistvých za sledované obdobie rokov 2005 až 2015

(Zdroj : Vlastné spracovanie z informácií www.zvjs.sk)

²⁶ § 117 Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

²⁷ V prípade, ak mladistvý spáchal obzvlášť závažný zločin a miera závažnosti takého obzvlášť závažného zločinu pre spoločnosť je vzhľadom na zavrhnúťhodný spôsob vykonania činu alebo vzhľadom na zavrhnúťhodnú pohnútku alebo vzhľadom na ťažký a ťažko napravitelný následok mimoriadne vysoká, môže súd uložiť trest odňatia slobody nad sedem rokov až do pätnásť rokov, ak má za to, že dosiahnutie účelu nepostačuje.

²⁸ § 118 Trestný zákon 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov Ustanovenie odseku 1 § 118 TZ sa nepoužije, ak ide o trestný čin, za ktorý je možné podľa tohto zákona uložiť trest odňatia slobody na doživotie

Výkon trestu odňatia slobody mladistvých. Mladistvý²⁹, ktorému bol uložený trest odňatia slobody si tento trest vykonáva v ústave na výkon trestu odňatia slobody, konkrétne mladiství muži v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých v Sučanoch a odsúdené mladistvé ženy v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre ženy Nitra – Chrenová.³⁰

Vývoj počtu mladistvých odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, rozdelených podľa pohlavia, nám približuje graf 3. Informácie spracované v grafe poukazujú na skutočnosť, že počet mladistvých mužov vo výkone trestu odňatia slobody posledných šesť rokov klesal.

Účelom trestu u mladistvého je predovšetkým vychovať z neho riadneho občana, pričom trest má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávnych činov a primerane chrániť aj spoločnosť. Uložený trest má súčasne viesť k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Zaobchádzanie s mladistvým odsúdeným je zamerané najmä na zvyšovanie jeho zodpovednosti, samostatnosti, získavanie kvalifikácie, pozitívneho vzťahu k práci, na vzdelávanie a rozvíjanie záujmovej činnosti. U mladistvého sa uplatňujú také spôsoby zaobchádzania, ktoré minimalizujú negatívne účinky izolácie od spoločnosti.³¹

Aby bol výkon trestu efektívny, mladiství na základe vstupného psychodiagnostického vyšetrenia, pedagogickej a sociálnej diagnostiky, ktorá sa realizuje počas pobytu mladistvého v nástupnom oddiele, sú zaradení podľa kritérií vnútornej diferenciacie do troch³² diferenciacných skupín.

Výsledky výskumu realizovaného v DC, ReC a ÚVToS pre mladistvých v SR

Ako bolo v úvode uvedené, v rámci obsahu príspevku v nasledujúcej časti poukážeme na niektoré skutočnosti, ktoré sme získali na základe spracovaných informácií získaných z dotazníkov. Aj napriek tomu, že celý výskum bol realizovaný so zámerom verifikácie siedmich vedeckých predpokladov, nemenej zaujímavými informáciami boli tie, ktoré poukázali na to, že mladistvým, ktorí boli umiestnení do zariadení, v ktorých sme realizovali výskum v minulosti u takmer 2/5 chlapcov a viac ako 1/2 dievčat neboli v minulosti, aj napriek veľkej škále, uložené iné napr. výchovné opatrenia. Uvedené môže svedčiť o tom, podľa nášho názoru, že títo mohli uniknúť pozornosti orgánov sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately.

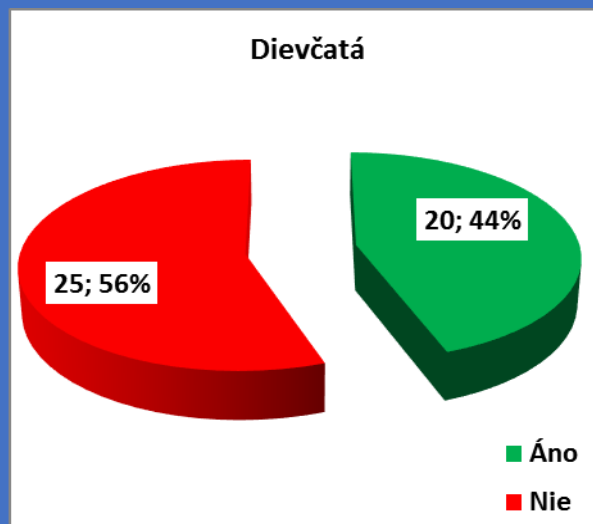
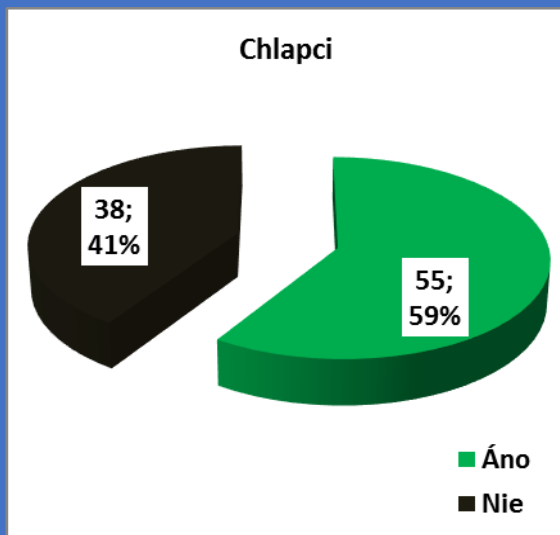
Graf 4 Odpovede na otázku“ V minulosti my bolo uložené aj iné opatrenie?“ za SR

²⁹ Podľa § 94 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon v znení neskorších predpisov sa za mladistvú osobu považuje osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku.

³⁰ Vo výnimočných prípadoch hodných osobitného zreteľa môže generálny riaditeľ rozhodnúť, že mladistvý vykoná trest aj v inom ústave, ak je to pre plnenie programu zaobchádzania účelnejšie.

³¹ § 97 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Dostupné na [cit online 05.01.2017] <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>

³² V súčasnosti pri vnútornej diferenciacii mladistvých diferenciacnú skupinu určí riaditeľ ústavu na návrh komisie. Mladistvým sa z hľadiska vnútornej diferenciacie môže určiť diferenciacná skupina so zmierneným režimom, diferenciacná skupina so základným režimom a diferenciacná skupina so sprísneným režimom. § 70 Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 68/2014 Z. z., ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody (z 19. decembra 2013),

Zdroj: Informácie získané z vlastného výskumu

Respondentov sme sa totiž v rámci jeden z otázok pýtali aj na túto skutočnosť. Informácie sú podrobnejšie spracované v nasledujúcom grafe č. 4. Respondentov sme sa opýtali, či im boli pred nástupom do zariadenia uložené v minulosti aj iné opatrenia, pričom mohli odpovedať buď áno, alebo nie. V prípade, že im boli uložené iné opatrenia, mohli si vybrať z možností odpovedí: *dohľad, napomenutie, verejnoprospešné práce, podmienené odsúdenie, domáce väzenie* a nechali sme aj možnosť *iné*.

Medzi opatrenia, ktoré boli mladistvým v minulosti najčastejšie uložené patrili dohľad (bez bližšej špecifikácie, či išlo o dohľad orgánom SPODaSK alebo dohľad mediačným a probačným úradníkom). Ďalším početným opatrením, predovšetkým u dievčat bolo uvádzané napomenutie a mladistvými mužmi podmienené odsúdenie. U respondentov mužského pohlavia sa dokonca v 6 prípadoch vyskytol už v minulosti uložený trest odňatia slobody a v 4 prípadoch aj „verejno-prospešné práce“. Trest odňatia slobody uviedla aj jedna respondentka. Spolu 4 respondenti uviedli aj trest domáceho väzenia (z toho 2 respondenti a 2 respondentky).

V rámci výskumu, ktorý bol okrem iného, zameraný aj na možnosti zamedziť recidíve sa ukázala zaujímavou aj informácia, že už v minulosti 26 respondentov a spolu 17 respondentiek bolo už v zariadeniach inštitucionálnej starostlivosti opakovane.

Záver

Z uvedeného vyplýva, že systém terciárnej prevencie s páchatelmi z radov mládeže je nastavený tak, že sa na ňom podieľajú nielen inštitúcie zabezpečujúce podmienky na výkon trestu odňatia slobody mladistvým, no aj inštitúcie zaoberajúce sa pôsobením na maloleté osoby, ktorých správanie je v rozpore so zákonom, no relatívne výrazný je aj podiel už aj na Slovensku na sankcionovaní rodičov a začína byť viditeľný záujem na sanácii rodinného prostredia.

Na strane druhej, výsledky výskumu poukázali, okrem iného, aj na to, že síce počet uložených výchovných opatrení v intenciách Zákona č.305/2005 Z.z. o sociálno-právnej ochrane deti a sociálnej kuratele (SPODaSK) a Zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a to buď orgánom sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo na základe rozhodnutia súdu má stúpajúcu tendenciu, ukladaniu výchovných opatrení uniká pravdepodobne časť maloletých i mladistvých, ktorí sa dopúšťajú menej závažnej protispoločenskej činnosti.

Literatúra:

FIRSTOVÁ, J. Záverečná výskumná správa „Systémová analýza rizík sociálnej reintegrácie prepustených z výkonu trestu odňatia slobody (ochranné výchovy, ochranného liečenia) – príspevok k prevencii recidívy /prípadne k bezpečnosti regiónov/ Policajná akadémia Českej republiky v Prahe : Praha 2015. s. 191 + prílohy.

FIRSTOVÁ, J. Kriminalita mládeže v sociálnych súvislostiach. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 215 s. ISBN 978-80-7380-521-0.

FIRSTOVÁ, J. Rizika sociálnej reintegrácie mladistvých páchatelů – výsledky dílčího šetření. s.137. In VÁLKOVÁ, H. ČERNÍKOVÁ, V, FIRSTOVÁ, J a kol. Aktuální otázky vězénství. Praha : Policejní akademie České republiky v Praze. s. 237 - 246. ISBN 978-80-7251-426-7.

KOZOŇ, A. Špecifika zaobchádzania s odsúdenými vo väzení. Trnava : Personal Consultant, 2006, 172s. ISBN 80-969455-8-0.

VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha : Portál. 2000 1. vydanie originálu. 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0

KOLEKTÍV AUTOROV. Kriminológia – osobitná časť, I. diel, Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2005. 217 s. ISBN 80-8054-345-3.

ONDICOVÁ, M. Zisťovanie rizík sociálnej reintegrácie osôb prepustených z ústavu na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých a diagnostických a reedukačných centier – čiastkové výsledky prieskumu realizovaného v Slovenskej republike. In VÁLKOVÁ, H. ČERNÍKOVÁ, V, FIRSTOVÁ, J a kol. Aktuální otázky vězénství. Praha : Policejní akademie České republiky v Praze. 125 – 136 s. ISBN 978-80-7251-426-7.

ONDICOVÁ, M. Kriminalita mládeže v kontexte Slovenskej republiky. In: ZOUBKOVÁ, Ivana, FIRSTOVÁ Jana a kol. Kriminologie – aktuální problémy. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2013, s. 204 - 212. ISBN 978-80-7251-395-6.

ŠÚRYOVÁ, E. Kriminalita mládeže. In Kolektív autorov. Kriminológia – osobitná časť. I. diel. Bratislava: A PZ, 2005. s. 31 – 33. ISBN: 80-8054-345-3

Dohovor o právach dieťaťa Dohovor nadobudol platnosť na základe svojho článku 49 ods. 1 dňom 2. septembra 1990.

Dostupné na <http://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialnopravna-ochrana-deti-socialna-kuratela/>

Dostupné na <http://www.zvjs.sk/?ustav-vykon-trestu-sucany>

Dostupné na http://www.upsvar.sk/statistiky/rocne-vykazy-mpsvr-sr/rocne-vykazy-v12-mpsvr-sr-o-vykonavani-opatreni-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately-2008-2009-2010-2011.html?page_id=77297

Štatistická ročenka - špeciálne výchovné zariadenia Dostupné na <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---ostatne-vychovne-zariadenia>

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 323/2008 Zz. o špeciálnych výchovných zariadeniach Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-323>

Vyhláška MŠ SR č. 325/2008 Z. z. o školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie v platnom znení.

Výstupy z EŠSK v SR za obdobie rokov 1993 - 2015. Banská Bystrica, UCEP.

Zákon č. 99/1963 Zb. občiansky súdny poriadok Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1963-99#f4528578>

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 36/2005 Z. z. zákon o rodine v znení neskorších predpisov.